

Izvorni naučni rad

UDK 821.163.42.09-14"1622/1780"

Zlata ŠUNDALIĆ (Osijek)

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmyera

zsundalic@ffos.hr

HRVATSKA BAROKNA RELIGIOZNA POEMA I ŽIVOTINJA

U hrvatskoj su dopreporodnoj književnosti nastale četiri religiozne poeme (I. Gundulić, *Suze sina razmetnoga*; I. B. Vučić, *Mandalijena pokornica*; I. Đurđević, *Uzdasi Mandalijene pokornice*; A. Kanižlić, *Sveta Rožalija*). U literaturi su već istražene sličnosti i razlike: na razini idejnih karakteristika, u odnosu na tematiku, strukturu, metar, utkane sekundarne žanrove (molitvu, propovijed, ispovijed). U ovom je radu pozornost usmjerena na istraživanje životinjskoga svijeta u navedenim poemama. Izdvojeno je i analizirano 6 zooleksema (zvijer, zmija, ptica, crv, ovca, lav) te je zaključeno da se životinja ne pojavljuje kao samostalna tema nego se uz nju vezuju određena simboličko-allegorijska značenja vezana primarno uz grijeh i pokajanje.

Ključne riječi: *hrvatska književnost, barok, poema, životinja*

1.

U razdoblju od 1622. do 1780. godine u hrvatskoj su baroknoj književnosti nastale četiri religiozne poeme (Ivan Gundulić, *Suze sina razmetnoga* /1622/¹; Ivan Bunić Vučić, *Mandalijena pokornica* /1630/²; Ignjat Đurđević, *Uzdasi Mandalijene pokornice* /1728/; Antun Kanižlić, *Sveta Rožalija* /1780/). Pavao Pavličić ih je nazvao i religioznim *plačevima* jer: „Kod plačeva

¹ Za Gundulićeve *Suze sina razmetnoga* Dunja Fališevac kaže da je rodozačetnik religiozne poeme, karakterističnog žanra hrvatskoga baroka (Fališevac, 1995: 11), na koji će pozitivno reagirati pjesnici mlađi od njega (Ivan Bunić Vučić, Ignjat Đurđević i jednim dijelom i Antun Kanižlić) (Kravar, 2000: 262). Prva dva izdanja *Suza* tiskana su uzastopno 1622. i 1623. godine.

² Povjesničari književnosti pišu da je Bunićeva *Mandalijena pokornica* bila objavljena vjerojatno dva puta za pjesnikova života (1630. u Veneciji ili Anconi i 1638. godine u Anconi), iako od navedenih izdanja nema sačuvanih primjeraka. Poema je treći puta tiskana godine 1659. u Veneciji, dakle, godinu dana nakon pjesnikove smrti (Fališevac, 1995: 11). Od trećega je izdanja sačuvan samo jedan primjerak u Knjižnici Male braće u Dubrovniku.

nije riječ samo o vjerskim osjećajima i njihovu opjevavanju nego se uvijek radi o nekom grešniku ili vjerskom preobraćeniku koji se – plačući – kaje, pa i spjev biva podijeljen ne na pjevanja, nego na plakanja, cvilenja ili uzdisanja“ (Pavličić, 1979: 105). Do danas su privukle znatnu pozornost književnih povjesničara i teoretičara³ zbog čega su već apsolvirane njihove sličnosti i razlike na: tematskoj, motivskoj, strukturnoj (Pavličić, 1979: 21) i žanrovskoj razini (primarni žanr – poema, sekundarni žanr – molitva, propovijed, ispovijed /Matanović, 1992/).

U odnosu na *sličnosti* na tematskoj razini hrvatske religiozne poeme donose opis pokajanja grješnika/grješnice.

Sličnosti na motivskoj razini podrazumijevaju određene motive koji funkcioniraju kao dio žanrovskih konvencija (1. pjesnik izjavljuje da suzama pokajnika oplakuje vlastite grijeh, 2. kajanje grješnika treba biti primjer čitatelju za povratak na pravi put, 3. spjev započinje opisom stanja poslije grijeha, 4. motiv špilje i pustoši u kojoj se pokajnik nalazi, 5. grješnik rekonstruira svoje grijeh, 6. sjeća se kako je došlo do preobraćenja, 7. pokajnik priželjkuje obilje suza kako bi oprao svoje grijeh, 8. nakon grješnikova plača pada noć, 9. noću ili danju pokajnik ima vizije Isusovih muka, 10. pokajnik se tješi da je Božje milosrđe veće od svakoga grijeha, 11. na kraju pjesnik moli nekadašnjega pokajnika, a sada sveca, da ga zagovara na nebu /Pavličić, 1979: 107–108/).

Na strukturnoj razini riječ je o sličnosti radnje koja nije razvedena pa početna situacija često nalikuje završnoj samo sa suprotnim predznakom. Dje-lo je obično monološki oblikovano uz sporadične piščeve komentare.

U odnosu na *razlike* koje su uočene između hrvatskih baroknih religio-znih poema u literaturi je također već izdvojeno njih nekoliko.

Kao prvo se naglašava da težina grijeha zbog kojih se kaju grješnici na osamljenu mjestu (Gundulićev razmetni sin, Bunićeva i Đurđevićeva Mandalijena, Kanižlićeva Rožalija) nije u svim *plačevima* jednaka (Rožalija je više isp-osnica negoli grješnica u usporedbi s preostala tri grješnika /Jelčić, 1977: 15/).

Razlika je uočljiva i u odnosu na 11 karakteristika koje je Pavao Pavli-čić izdvojio kao bitne za barokne *plačeve* (u *Suzama sina razmetnoga* potvr-đeno je njih deset⁴, Bunićeva *Mandalijena pokornica* potvrđuje svih jedana-

³ Vrijedno je ovdje spomenuti imena znanstvenika kao što su: Branko Drechsler, Dragutin Prohaska, Matko Peić, Pavao Pavličić, Zoran Kravar, Dunja Fališevac, Josip Bratulić, Juli-jana Matanović, Milovan Tatarin, Divna Mrdeža Antonina, Ružica Pšihistal.

⁴ Izostaje jedanaesta karakteristika, ona u kojoj „(...) pjesnik moli nekadašnjega pokajnika, sada sveca, da ga zagovara na nebu, kako bi i on stekao milost“ (Pavličić, 1979: 108).

est⁵ kao i Đurđevići *Uzdasi Mandalijene pokornice*⁶, dok je u Kanižličevoj *Svetoj Rožaliji* potvrđeno tek njih šest⁷).

Odstupanja su zamjetna i na strukturnoj razini. U hrvatskim se religioznim poemama opisuje grješnik ili vjerski preobraćenik koji se plačući kaje te je stoga spjev podijeljen na plačeve (*Suze sina razmetnoga*), cviljenja (*Mandalijena pokornica*) ili uzdisanja (*Uzdasi Mandalijene pokornice*). Naznačeno plakanje ne potvrđuje jedino *Sveta Rožalija*, jer se ona sastoji od četiri neimenovana dijela, a cijela poema ima epistolarni oblik (*Dio prvi, Dio drugi, Dio treći, Dio četvrti*).

Razlike su uočljive i na razini metra i strofe jer su ovi spjevovi obično ispjevani u osmeračkim sestinama rime *ababcc*. Navedeni metrički i strofički oblik potvrđuju Gundulićeve *Suze* i Đurđevići *Uzdasi*, dok je Bunićeva *Mandalijena* ispjevana u osmeračkim katrenima rime *abab*, a Kanižličeva *Rožalija* u dvostruko rimovanim dvanaesteračkim distisima⁸.

Novija su istraživanja pokazala da se navedenim tematskim, motivskim, strukturnim i metričkim razlikama trebaju pridružiti i razlike u odnosu na jedan utkani sekundarni žanr – molitvu (pojavni oblici molitve su različiti kao i njihova zastupljenost)⁹.

⁵ Pavličić, 1979: 113–117.

⁶ Pavličić, 1979: 117–122.

⁷ U Kanižličevu spjevu nisu zastupljene sljedeće motivske karakteristike: prva (pjesnik izjavljuje da suzama pokajnika oplakuje vlastite grijeha), druga (kajanje grješnika treba biti primjer čitatelju za povratak na pravi put), osma (nakon grješnikova plača pada noć), deveta (noću ili danju pokajnik ima vizije Isusovih muka) i jedanaesta (na kraju pjesnik moli nekadašnjega pokajnika, a sada sveca, da ga zagovara na nebu) (Šundalić, 1990: 612–615).

⁸ U stihu *Svete Rožalije* Dragutin Prohaska vidi dva lica, ono učeno i ono narodno, argumentirajući to činjenicom da su stihovi samo naoko dvanaesterci, dok su za uho „rimovani mali šesteraci“ (Prohaska, 1909: 207), zbog čega je 1863. godine Miroslav Kraljević tiskao drugo izdanje *Rožalije* u šestercima. I u nekim kasnijim analizama na ovo se pitanje ne daje konačan odgovor: „Pitanje jesu li Kanižličevići dvanaesterci doista dvanaesterci ili je tu, ipak, riječ o šestercima ostavljam po strani“ (Tatarin, 1997: 192).

⁹ „Jedna je od žanrovskih konvencija hrvatskih religioznih poema da one započinju opisom stanja grješnika nakon počinjena grijeha. Budući da se grješnik na nekome osamljenom mjestu kaje, očekivalo bi se da veći dio svojega samotnjačkoga života provodi u molitvi (prošnje, hvale ili zahvale). Provedeno je istraživanje pokazalo da tekstualno potvrđenih molitava i nema tako puno, što opet ne znači da molitva nije prisutna u poemama na neki drugi način. Relativna malobrojnost molitvoslovnih stihova posljedica je, naime, i nekih ograničenja ljudskoga tijela. (...) Analiza molitve i njezinih pojavnih oblika u hrvatskim religioznim poemama potvrdila je hibridnost, a ne žanrovsku čistoću tekstova. Razina sekundarnoga utkanog žanra (molitve) u religioznim poemama pokazala je da su najveća odstupanja i na ovoj razini u *Svetoj Rožaliji*, potvrđujući tako već uočene znatnije razlike na tematskoj, motivskoj, strukturnoj i metričkoj razini“ (Šundalić, 2019: 27, 28).

I u ovome je radu pozornost usmjerena na istraživanje sličnosti i razlika među hrvatskim baroknim religioznim poemama, ali u odnosu na (ne)prisutnost životinjskoga svijeta u njima, kako u odnosu na njegova značenja, tako i u odnosu na funkcije koje obavlja u tekstu.

2.

O prisutnosti životinjskoga svijeta u hrvatskim baroknim *plačevima* može se govoriti i na temelju statističkih podataka. To je učinjeno u ovome radu, ali kako prebrojavanje nije obavljeno elektronički, moguće su i nena-mjerne pogreške. Rezultati istraživanja prikazani su u priloženoj Tablici 1 – Sastav i hijerarhija životinjskoga svijeta u SSR¹⁰, MP¹¹, UMP¹² i SR¹³:

Tablica 1. Sastav i hijerarhija životinjskoga svijeta u hrvatskim baroknim poemama

Table 1. Structure and hierarchy of the animal world in Croatian religious poems

¹⁰ U istraživanju je korišteno izdanje Gundulić, Ivan. 1964. *Suze sina razmetnoga. Dubravka. Ferdinandu Drugomu od Toskane*. Priredio Jakša Ravlić, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 12, Zagreb. U radu se za *Suze sina razmetnoga* koristi skraćenica SSR.

Citati se iz *Suza sina razmetnoga* donose prema navedenom izdanju i to tako da se iza citata u zagradu stavlja skraćenica naslova i broj stranice na kojoj se citat nalazi.

¹¹ U istraživanju je korišteno izdanje Bunić Vučić, Dživo. 1971. *Mandalijena pokornica*. U: Dživo Bunić Vučić, *Djela*. Priredio Milan Ratković, Stari pisci hrvatski, knjiga 35, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb. U radu se za *Mandalijenu pokornicu* koristi skraćenica MP.

Citati se iz *Mandalijene pokornice* donose prema navedenom izdanju i to tako da se iza citata u zagradu stavlja skraćenica naslova i broj stranice na kojoj se citat nalazi.

¹² U istraživanju je korišteno izdanje Ćorġi, Ĭnacije (Đorġić, Ĭġnat). 1918. *Uzdasi Mandalijene pokornice*. U: *Djela Ĭnacija Ĭorġi (Ĭġhata Đorġića). Pjesni razlike i Uzdasi Mandalijene pokornice*. Knjiga 1, priredio M. Rešetar, Stari pisci hrvatski, knjiga 24, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb. U radu se za *Uzdahe Mandalijene pokornice* koristi skraćenica UMP.

Citati se iz *Uzdaha Mandalijene pokornice* donose prema navedenom izdanju i to tako da se iza citata u zagradu stavlja skraćenica naslova i broj stranice na kojoj se citat nalazi.

¹³ U istraživanju je korišteno izdanje KaniŹlić, Antun. 1940. *Sveta RoŹalija panormitanska divica*. Stari pisci hrvatski, knj. XXVI, priredio za štampu i uvod napisao Tomo Matić, Zagreb. U radu se za *Svetu RoŹaliju* koristi skraćenica SR.

Citati se iz *Svete RoŹalije* donose prema navedenom izdanju i to tako da se iza citata u zagradu stavlja skraćenica naslova i broj stranice na kojoj se citat nalazi.

<i>Suze sina razmetnoga (=SSR)</i>	<i>Mandalijena pokornica (=MP)</i>	<i>Uzdasi Manda- lijene pokornice (=UMP)</i>	<i>Sveta Rožalija (=SR)</i>
čestotnost pojav- ljivanja životinje	čestotnost pojav- ljivanja životinje	čestotnost pojav- ljivanja životinje	čestotnost pojavljivanja životinje
zvijer (10)*	zvijer (2)	zvijer (14)	vila (57)
zmija (8)	anđeo, crv, konj, koralj, lavica, ljepirica, ovčica, stado, vepar (1)	lav, ptica, zmija (5)	ptica (33)
ptica (4)		slavic (4)	zmija (12)
stado (3)		crv, vepar (3)	zeba, zmaj (7)
crv, lav, naka- zan, prasac, zmaj (2)		divjač, zmaj (2)	zvir (6)
golub, konj, medvjed, ljepir, neman, orô, ov- čica, pas, pčela, riba, vo, vrana, živina (1)		anđeo, feni- če, jagančić, konj, medvjed, neman, ovčica, pčela, skot, srna, vila, vuk (1)	crv, gavran, lav, sla- vić/slavićak, sova (5)
			ditelj, ovca, žuna (4)
			fenice, golub, pčela, srna, svraka, vuga, vuk (3)
			drozd, jastreb, kos, pu- zavac, sinica, trostokljun (2)

* Broj u obloj zagradi odnosi se na broj potvrda određenoga zooleksema u djelu. Na temelju broja potvrda u djelu oblikovana je rang-ljestvica njihova pojavljivanja.

			bravenjak, crnoglavka, čavka, drozdović, grlica, hrt, jelin, jelinak, konjic, kosović, kreštalica, kukavica, luda, mačak, muha, orlić, orao, paklena napast, paun, pas, pivac, prepelica, puž, riba, sokol, stado, svinja, strižic, šarko, vol, vrana, živina, ždribe (1)
Ukupno životinja: 22	Ukupno životinja: 10	Ukupno životinja: 21	Ukupno životinja: 61

Iz ovako oblikovane tablice razvidna su dva podatka – sastav odnosno broj životinja u svakoj poemi i njihov hijerarhijski poredak unutar poeme koji je određen brojem potvrda u tekstu. Zastupljenost životinjskih vrsta u analiziranim poemama nije ujednačena: najmanja je u Bunićevoj *Mandalijeni pokornici* (10), ujednačena u *Uzdasima Mandalijene pokornice* (21) i u *Suzama sina razmetnoga* (22), a najbrojnija u *Svetoj Rožaliji* (61). Prevladavaju zbiljske životinje nad fantastičnim bićima kojih je tek nekoliko (*anđeo*¹⁴, *feniče/fenice*, *nakazan*, *neman*, *paklena napast*, *skot*, *vila*, *zmaj*¹⁵). Prema antropocentričnoj Buffonovoj klasifikaciji (usp. Visković, 1996: 25,

¹⁴ Fantastična je bića nemoguće razvrstati prema strogim kriterijima, piše Nikola Visković u knjizi *Životinja i čovjek* (1996: 105). Kao kriterij bi se mogle uzeti: pozitivne i negativne oznake, određenost i neodređenost, mjera njihove stvarnosti i nestvarnosti, ali: „Najjednostavnije je i najpreglednije razvrstati fantastične životinje (i druge maštovite kreature) prema formalnom kriteriju njihova fizičkog sastava. (...) Takvu klasifikaciju fantastičnih kreature daje Heinz Mode (...). On dolazi do pet skupina hibridnih i deformiranih stvorenja: I. *Bića s ljudskim tijelom i životinjskim glavama, krilima ili drugim organima*. Takvi su skoro svi krilati i poluanimalni demoni, geniji, anđeli i vile širom svijeta, zooglavi bogovi iz egipatske i kineske mitologije, slonoglavi Ganeša i majmunoglavi Hanuman, grčki satiri i rimski fauni, zmijoglave Gorgone, bikoglavi Minotaur, jelenoglavi Akteon... II. *Bića sa životinjskim tijelom i ljudskim truplom, glavom ili drugim ljudskim organima* (...).

III. *Bića sastavljena od dijelova dviju ili više životinja* (...).

IV. *Ljudska i životinjska bića s više glava ili više udova, više tijela itd.* (...).

V. *Čovjekolika i životinjska stvorenja bez nekih dijelova tijela, ili s povećanim ili smanjenim tijelima i dijelovima tijela ili s elementima biljaka, drugih prirodnih predmeta i ljudskih tvorevina* (...). (Visković, 1996: 105–107).

¹⁵ Uz dodavanje određenih atributa i neke zbiljske životinje poprimaju obrise fantastičnih bića. Tako, na primjer, Đurđević piše o *ognjenom vepru* (UMP, 480), a Kanižlić o *paklenome lavu* (na primjer, Rožalija kaže da joj se u snu pojavljuje Diva Marija koja svojom svjetlošću satire moć *paklenoga lava* /SR, 137/) i o *paklenome vuku* (SR, 86).

27) u hrvatskim su baroknim poemama najbrojnije divlje životinje vlastitoga podneblja (*bravenjak, crnoglavka, crv, čavka, ditelj, divjač, drozd, gavran, golub, grlica, jastreb, kos, kreštalica, kukavica, luda, ljepir, medvjed, muha, oro (orao), pčela, prepelica, ptica, puzavac, puž, riba, sinica, slavic, sokol, sova, strižic, svraka, trostokljun, vrana, vuga, vuk, zeza, zmija, zvijer, žuna*), slijede domaće pripitomljene životinje (*hrt, jagančić, konj, konjic, mačak, ovca, pas, pivac, stado, svinja, šarko (pas), vo/vol, ždribe, živina*) i domaća lovina ili nelovina (*jelin, jelinak, prasac, srna, vepar*) te divlje životinje stranih podneblja (*koralj*¹⁶, *lav, lavica, paun*). Navedena klasifikacija potvrđuje da u hrvatskim plačevima dominiraju životinje koje čovjeku nisu familijarne, ali stanuju u istim prostorima. Pri tome dolazi do izražaja simbolički i umjetnički odnos čovjeka prema životinji (Visković, 1998), jer baroknoga pisca životinja ne zanima primarno kao životinja nego kao mogućnost zoomorfnoga govora o grijehu i grješniku/grješnici.

Iz ovako statističkim podatcima predstavljenoga bestijarija hrvatskih baroknih poema u ovome se radu pozornost usmjerava na nekoliko životinjskih vrsta. Riječ je o onim zooleksemima koji su poemama, uglavnom, zajednički i koji se nalaze među visoko pozicioniranim životinjama na rang-ljestvici prema čestotnosti pojavljivanja. To su: *zvijer, zmija, ptica, crv, ovca, lav*.

*

Zvijer je u baroknim plačevima, uglavnom, na prvome mjestu prema broju potvrda u tekstu (SSR, MP, UMP), s izuzetkom *Svete Rožalije* u kojoj je na šestome mjestu¹⁷. Uz zvijer se vezuju negativne konotacije, bez obzira na to pojavljuje li se u prenesenome ili u neprenesenome značenju. Najčešće se pojavljuje kao pojam s kojim se nešto uspoređuje, iako ne postoji jasno određenje ili predodžba o tome što bi zvijer trebala biti. Prema istraživanjima Antonije Zaradije-Kiš zvijer primarno pokriva značenje neljudski i divlji¹⁸. Tako

¹⁶ *Hrvatski enciklopedijski rječnik* potvrđuje da je riječ o morskom sjedilačkom organizmu vapnenasta tijela što više nalikuje biljci nego životinji (2003: 612).

¹⁷ Prema broju potvrda ni *Sveta Rožalija* ne zaostaje previše u odnosu na druge poeme. Brojčani podatci su sljedeći: SSR – 10 potvrda, MP – 2 potvrde, UMP – 14 potvrda, SR – 6 potvrda.

¹⁸ *Zvijer* ima neutralan značenjski oblik. To je opći pojam koji se tiče jedino divlje životinje, nepoznate i neuhvatljive i s naglašenim nedostatkom individualnosti (usp. Zaradija-Kiš, 2007: 41). U *Hrvatskoj enciklopediji* piše: „**zvijeri** (*Carnivora*), red placentalnih, kopnenih sisavaca, raznolikih oblika, koji su vrlo slični po građi zubala, načinu života i načinu prehrane. (...) Većina zvijeri ima posebne zube derače (prvi pretkutnjak u gornjoj čeljusti i prvi kutnjak u donjoj čeljusti), koji služe za kidanje mesa plijena. (...) Pretežno su mesožderi, a ostali su svežderi (medvjed, jazavac, rakun).“

Gundulićev izglednjeli razmetni sin mašta o hrani „želeć kao zvir“ (SSR, 42), vrijeme koje je kao „mladac mili“ proveo u bludu s *ljubovnicom* opisano je kao život zvijeri u smrdećem brlogu („živuć kao zvijer u brlogu“ /SSR, 51/), a za onoga tko živi kao zvijer, kaže se da će i umrijet kao zvijer:

Zasve er bi pravda bila:
tko god žive kao zvjerenje
da i mrtav na sto dila
od zvjerenja razdrpljen je, –
ako i zvijeri ne bi strane
i piće utekli svim pogane. (SSR, 54)

Bunićeva Mandalijena uništava i trga svoje ljubavnike poput zvijeri (MP, 191), a nakon što je u Šimunovu domu oprala Isusu noge, obrisala ih svojom kosom, izljubila i pomazala pomastima vidi u sebi i svojim postupcima grijehe nedostojne Božjega milosrđa pa sebe opisuje kao ustrijeljenu zvijer koja je ulovljena u vlastite mreže (MP, 204).

U Đurđevićevim *Uzdasima* zvijer se češće pojavljuje u primarnome značenju i to kao sastavnica ambijenta u kojemu se nalazi preobraćenica i koji je strukturiran kao *locus horridus* (Kravar, 1980). Mandalijena nakon preobraćenja živi kao pomlađena bijela ptica u *marsiljskoj pustoši*. Neudoban i prijeteći prostor upotpunjuju i opasne životinje, a među njima pored medvjeda, vuka, vepa, zmije, *divjači hude* i zvijeri. Za zvijer ona kaže da je jedini živi stvor koji joj pravi društvo: „zvieri, hridi, strasi i tmine – / slična družba mē krivine“ (UMP, 485), zbog čega svoj grijeh ispovijeda ne samo *luzima* i spilji, nego i zvijerima. Zbog grijeha se želi kazniti na različite načine, pa i zvijerima i nesvjesnim skotom, ali ni to ne može jer nije ni to zaslužila „er sve stvari podsunčane / na viša su djela obrane“ (UMP, 481). U hridnoj pustoši Mandalijenin su sugovornik Misli – one je pokušavaju nagovoriti da napusti spilju i vrati se u rodni kraj. Pri tome sugovornik bezuspješno poseže za različitim argumentima, pa tako navodi da su spilje stvorene za zvijeri, a ne za njezinu gizdavu ljepotu. Zvijer se često vezuje uz griješan život, pa je tako svojim griješnim životom i sama Mandalijena postala zvijer koja živi među zvijerima u planini.

U primarnom se značenju ovaj zooleksem pojavljuje u Đurđećevoj poemi i onda kada nakon što je prepričana Isusova muka, nakon što je Petar priznao da je zatajio Boga, nakon što je Ivan donio Mariji i Mandalijeni tužnu vijest da je Isus razapet, a Mandalijena se ljuti na Judu i naziva ga „izdavnikom kletim“ i govori da nije vrijedan da ga kazne ni zvijeri, nemani ili srde, nego da mu kazna treba doći iz njegove vlastite ruke (UMP, 548). Tako

(<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67549>)

zooleksem zvijer sudjeluje u graduiranju grijeha pojedinca, jer ako on nije zaslužio ni da ga zvijeri kazne, onda je doista veliki grješnik.

U Kanižličevoj su *Svetoj Rožaliji* češća neprenesena značenja zooleksema zvijer: Rožalija svojoj *knjizi* (pismu), koju šalje u svoj palermanski dom, želi sretan put i kaže joj da na nju na putu ne smije nasrnuti ni zvir (SR, 42), a san lažuh joj ipak prikazuje opasnosti koje prijete *knjizi* pa tako spominje i zvijeri koje na planini straše ljude. I Rožalijina se majka brine zbog zvijeri, jer je uvjerena da ju je „gorska zvir gdigod razdrila / il u živi morska riba grob proždrla“ (SR, 64). Kada se govori o Svevišnjemu, zvijer se ne pojavljuje u negativnome kontekstu jer se samo konstatira da je zbog čovjeka Bog osmislio život na zemlji i da zbog njega postoje i zvir, i ptice, i živine: „Za te trče zvir po pustih planinah, / ptica krila širi, pase se živina“ (SR, 94).

U odnosu na zooleksem zvijer moglo bi se stoga reći da se kod Gundulića i Bunića češće pojavljuje u prenesenome značenju, pri čemu se iz semantičkoga polja riječi aktualiziraju semantemi: neljudskosti, uništavanja i destrukcije, dok se kod Đurđevića i Kanižlića pojavljuje i u primarnome značenju, stvarajući osjećaj: nelagode, straha i prijeteće smrti.

*

Zmija u hrvatskim baroknim poemama izmjenjuje s pticom drugo i treće mjesto na rang-ljestvici prema čestotnosti pojavljivanja. Za ova se dva zooleksema kaže da su „(...) dvije međusobno povezane suprotnosti, od kojih prva gmiže i pripada svijetu tame, a druga leti u svjetlosti“ (Grossel, 2012: 265). Zmija je „(...) u mnogim jezicima sinonim za zloćudnu, podlu i lukavu osobu, ušla je i u svijet religijskih i mitol. predodžaba najrazličitijih kultura“ (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67343>). Tako se za zmiju u Bibliji kaže: „Zmija je simbol za zloću i prijevaru (Ps 140,4; Mt 3,7), ali i za mudrost (Mt 10,16). Zmije su u Svetom pismu znak za Božju kaznu i prijetnju (Jr 8,17)“ (Crvenka, 2013: 151). Uz zmiju se u hrvatskim baroknim plačevima najčešće nalaze atributi: ljuta, otrovna i prijetvorna (lažljiva). Njome se opisuju grijeh i grješnica, pakao i neudobni prostor na zemlji. Tako se zavodnička kosa, djevojački ures, preobražava u ljute zmije (SR, 84) koje izjedaju srce grješnika (SSR, 56). Tek preobraćena grješnica vidi da nekada lijepi zlaćani pram sada „gorućijem vri zmijama“ (UMP, 510). Žena je u stanju svakoga namamiti i obmanuti kao zmija jer „(...) jakno zmija vrat mi opkruži, / ljuta, otrovna i veoma / bludna, bezočna i lakoma“ (SSR, 50). U opisu paklenih tmina i zmije otrovne nalaze svoje mjesto (SSR, 62). Uvijek stvara osjećaj nelagode, pa i onda kada se ne nalazi u izrazito negativnome kontekstu – skrušeni grješnik pokorom odbacuje grijehe i mijenja se kao kada zmija mijenja kožu

(SSR, 66), a u opisu buđenja proljeća mogu se pojaviti i pomlađene zmije koje neugodno ciče:

Indje medni pjet slavic
 čujahu se najmilije,
 a marsijskoj po litici
 pomladjene cičat zmije
 i kršit se niz grebeni
 vepri bludom ražeženi. (UMP, 527)

Iako postoji više vrsta zmija koje su bezazlene, hrvatski su pisci baroknih poema zadržali negativan i zao aspekt zmije. Slično je i u biblijskim tekstovima: „Svi se biblijski navodi o zmijama odnose na otrovnicu“ (*Biblijski priručnik. Mala enciklopedija*, 1989: 102) Bez obzira na to pojavljuje li se zmija u primarnome ili u sekundarnome značenju, njome se u hrvatskim plačevima konotira: opasnost, smrt, nelagoda, oholost i pohota grješnice (Chevalier – Gheerbrant, 2007: 888), odnosno njome se opisuje grijeh, jer je ona odgovorna i za prvi grijeh.

*

U ljudskoj imaginaciji *ptica* zauzima značajno mjesto, jer „(...) sve što je u vezi s pticom može biti predmetom simboličnih maštanja: kako njezin let, perje, pjev, oblik i boje tako i njezino ponašanje, od udvaranja do savijanja gnijezda i selidbe“ (Grossel, 2012: 263). U srednjovjekovnim *Bestijarijima* ptičja se simbolika gradi oko gnijezda (dobri roditelji, domaćini, djeca, supruzi), sastavljače Svetoga pisma privlače prvenstveno krila, a profane ili mistične pjesnike najviše privlači ptičji pjev (Grossel, 2021: 263–264). U odnosu na sami početak kršćanske umjetnosti za ptice se kaže da se „(...) upotrebljavaju kao simboli ‘krilatog bića’, duše. Davno prije no što su umjetnici uopće pokušali prikazati ptice prema njihovoj vrsti, oblik ptice iskorištava se za ocrtavanje duhovnoga, za razliku od tvarnoga svijeta“ (MG, 1985: 495).

Kada je riječ o pticama u hrvatskim baroknim poemama, onda se brojem potvrda, ali i brojnošću vrsta izdvaja Kanižlićeva *Sveta Rožalija* (pojavljuje se preko 30 različitih naziva). Opća je imenica *ptica* na rang-ljestvici pojavljivanja na drugom (UMP, SR) ili trećem mjestu (SSR), uz izuzetak Bunićeve *Mandalijene* koja ne poznaje ovaj zooleksem. Ptica se u hrvatskim poemama pojavljuje i u neprenesenome i u prenesenome značenju. U prvome se slučaju naglašava veličina Božje milosti (zbog čovjeka, toga sićušnoga crva, nezahvalnoga ljudskoga stvora koji je gori od svake zvijeri, stvorena je po Božjoj milosti cijela priroda, pa i životinje: ptice, pčele, ovčice, volovi, ko-

nji¹⁹), zatim ptica se pojavljuje u opisu doma preobraćene grješnice (opisujući svoj novi dom Rožalija kaže da se usred strmih gora nalazi pustošna ravnica u kojoj teče bistra voda i „mloga piva ptica“ /SR, 85/). Ptica potencira i strah²⁰ ili se njezinom odsutnošću naglašava potpuna tišina i usamljenost. Tako se skrušenje Gundulićeva razmetnoga sina događa usred pustinje. Usamljenost je sveprisutna, pa čak i u snu u kojemu su i sve živine, pa i ptice utihnule:

Žirno stado u snu dugu
ostalo se biješe od paše;
ptica u dubu, zvijer u lugu,
u pokoju sve mučaje;
a sam grešnik ne umuče
s misli u trudu kê ga muče. (SSR, 69)

U prenesenom se značenju ptica pojavljuje u opisu nekadašnje grješnice (Mandalijena nakon preobraćenja živi kao pomlađena bijela ptica u mar-siljskoj pustoši koja je opisana kao *locus horridus* /UMP, 470/), zatim se pojavljuje kao sastavnica različitih alegorija (u *Svetoj Rožaliji* velike i male ptice napadaju sovu, a napadi bi se mogli desiti i *knjizi*/pismu koju Rožalija šalje u svoj dom i koja predstavlja nju samu, zatim se u opisu „pet čutenja varajućih“ spominje i Slišanje koje može cijeli dan šutjeti i slušati „pisme, šale, ptice“ /SR, 106/, a ptica se spominje i na desnoj strani puta na kojoj Ljubav pokazuje Rožaliji divu Samoću koja uživa čak i u tome kada ptica počiva /SR, 124/), ali i u opisu prolaznosti (vrijeme teče brže od rijeke i leti brže od svega što letjeti može, pa i od ptice, kaže Kanižlić /SR, 57/).

Osim opće imenice ptica u hrvatskim se baroknim poemama pojavljuju i određene vrste. U Đurđevićim *Uzdasima* pojavljuje se samo slavic čiji pjev naviješta dolazak proljeća, svjedočeći istovremeno i o Mandalijeninoj ljepoti, a njih dvoje zajedno o moći *Kralja od svijeta*. Proljetno buđenje pri-rode, naime, potiče Mandalijenu da i sama izađe iz spilje i svojom ljepotom obasja ljepotu prirode („i obasjaj lica tvoga / primaljetjem primaljetje“ /UMP, 528/). Njezina ljepota uzrokuje i pjev slavic, jer kad je ugleda, misli da je ugledao samu zoru, odnosno vrijeme kada započinje pjevati („Znaš, kad sla-

¹⁹ Stihovi iz Gundulićevih *Suza* to i potvrđuju:

Za me ptica gnijezdo zbira,
mêd za mene pčela kupi.
za me ovčica run prostira
vo pod jaram za me stupi,
meni vrani konji jezde,
siva sunce, mjesec, zvijezde. (SSR, 74)

²⁰ Mandalijena boravi u samotnoj spilji koja noću djeluje još samotnije i strašnije. Tešku noćnu tišinu prekida samo huk noćnih ptica: „a hukahu iz litice / muklijem glasom noćne ptice“ (UMP, 514).

vic sta pjevati, / mneć da u tebi zoru sreta, / kad za tebe celivati / vjetric celov pusti od cvjeta?“ /UMP, 528/). Na kraju Mandalijenina ljepota i slavic koji pjeva zbog njezine ljepote zajedno slave moć *Kralja od svijeta* te se njezin govor stapa s glasanjem slavica („Ti žuberiš s medenieme / slavicima pri-višñemu“ /UMP, 531/). Tako se *Kralju od svijeta* iskazuje ljubav duhovna, a „Ljubav i ptičji pjev idu zajedno. (...) Od svih ptica, najizrazitiji pjevač je svakako slavuj, savršeni *uglađeni ljubavnik* (...)“ (Grossel, 2012: 272, 273).

U Gundulićevim se *Suzama* osim opće imenice ptica pojavljuju još tri vrste: orô (orao), golub i vrana u metaforičkome značenju. Tako preobraćeni razmetni sin oštrinom orlova oka²¹ promatra milost Božju²² i moli nebeskoga Ćaćku da mu dozvoli da ga zove ocem, iako je svjestan da je to gotovo nemo-guće kao što je i nemoguće da crni vran rodi bijeloga goluba.

Za razliku od Đurđevićeve i Gundulićeve poeme u Kanižlićevoj je ptič-ji svijet raznolikiji. Osim opće imenice *ptica* (25 potvrda) i njezinih deminutivnih izvedenica *ptičica* / *ptičak* / *ptić* (8 potvrda) u *Rožaliji* se pojavljuje tridesetak vrsta ptica (bravenjak, crnoglavka, čavka, ditelj, drozd, gavran, go-lub, grlica, jastreb, kos, kreštalica, kukavica, luda, orao, paun, pivac, prepe-lica, puzavac, sinica, slavić, sokol, sova, strižic, svraka, trostokljun, vrana, vuga, zeba, žuna²³) kojima treba pribrojati i deminutivne oblike (drozdović, kosović, orlić, slavićak). Ptičji je svijet najbrojniji u Prvome i Drugome dijelu Kanižlićeve poeme, jer se upravo u njima opisuje što će se Rožalijinoj *knjizi* dogoditi na putovanju do njezina doma i to iz perspektive ptičjega svijeta. Dogodit će joj se i neugodnosti slične onima koje doživljava sova kada izađe na danje svjetlo, a druge je ptice napadnu. Sovu napadaju brojne ptice, strašći

²¹ U književnosti se vrlo često oštrina vida vezuje uz bistrokog orla čemu pridonosi i morfo-loško-anatomski oblik njegova oka: „Ok o ptica sastavljeno je od dviju spojenih kuglastih površina što povećava vidno polje. U orlova i supova nalaze se na mrežnici osjetljive pjege (*foveae*), s pomoću kojih sve predmete vide točnije. U nekih se vrsta oči pomiču neovisno jedno o drugome pa se prilagođuje svako posebno. I očni kapci pomiču se neovisno jedan o drugom. Postoji i treći očni kapak, koji je proziran“ (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50983>).

²² Stihovi glase:

Ter jakno orô bistri upira
od ufanja vid s kriposti
u sunce ono kô prostira
zrak mu od pravde i od milosti,
i ponićuć novim veće
starijih želja perje meće. (SSR, 67)

²³ U prozi Slavonca Josipa Kozarca potvrđen je veći broj ptica koje Kanižlić spominje u *Svetoj Rožaliji* (na primjer: čavka, drozd, gavran, golub, grlica, jastreb, kos, kreštalica, orao, paun, pivac, prepelica, slavić, sokol, svraka, žuna) iz čega se mogu iščitati i određene sastavnice slavonskoga regionalizma (usp. Šundalić, 2020).

je svojim letom, pokretima, ali i glasanjem. Tako kos začokće i čokće, kreštalica kreči, zeba činči, crnoglavke cvrče, gavran grakće, svrake krekču, čavke čavču, vrana gače, drozd barzčeći, sinica čikće, žuna klokče, ditelj klikče, sova huhuči. Ptičja je buka zaglušujuća, pa Matko Peić konstatira da Kanižlić „slika zvukom“ (Peić, 1972: 82):

„Što se čini? Čikću, klokću i piskuću,
kliče, čokću, klikću, kreče i cvrkuću.“ (SR, 46)

U navedenom se ptičjemu svijetu kao zajednička označnica pojavljuje semantem napadanje (brojne ptice napadaju sovu) koji se može razumjeti u prenesenom značenju – i Rožalijina *knjiga* na svojemu putu može doživjeti slične napade (SR, 45). Upravo u prva dva dijela *Svete Rožalije* Matko Peić nalazi potvrde poetike rokoka jer se u njima pojavljuju brojne prirodne životinje „koje je opserviralo rokoko ‘vanjsko oko’“ (Peić, 1972: 74). U Kanižlićevu bestijariju, dakle, istaknuto mjesto pripada pticama, odnosno njihovim portretima, jer one predstavljaju same sebe. Posebno se ističe i vizualni i akustički opis slavujeva kupanja.

Iz semantičkoga se polja određene ptice u *Svetoj Rožaliji* pored primarnoga značenja (pivac²⁴, slavić²⁵) aktualiziraju i neka sekundarna, i to:

– postupkom zoomorfizma (*golub* – mladić²⁶, *kukavica* – usidjelica²⁷, *orlići* – kumovi sinovi²⁸, *sokol* – mladić²⁹);

²⁴ Rožalija opisuje noć u kojoj nije mogla zaspati jer je nestrpljivo čekala dan, za koji je bio najavljen dolazak njezina mladića. Zaziva san koji ne dolazi pa ga pita: „Što ti na put staje? Nit sad kukuriče / pivac, nit pas laje, niti čeljad viče“ (SR, 68).

²⁵ Kraljević među pticama je *slavićak*. Pokraj Rožalijine spilje nalazi se, naime, izvor na koji dolaze njezine planinske drugarice, ptice, kako bi se okupale i napile, a među njima je kraljević ptica – *slavićak* (SR, 90). Rožalija je zanesena ljepotom slavićeva pjevanja pa sebe uspoređuje s duhovnikom koji je tristo godina hodao za pticom koja je isto tako lijepo pjevala (SR, 90–91).

²⁶ Na primjer, Rožalija se sviđa lijepome mladiću, zbog čega su druge djevojke nesretne. Jedna će od zavisti poludjeti (pripovjedač je naziva *starom lađom*) i činit će sve da mladića, goluba, dobije za sebe: „Piva, lovi, mami, da goluba koga / ureče, domami, ulovi za svoga“ (SR, 66).

²⁷ Na primjer, vili je najveće blago ljepota: „Pravo blago vili svakoj jest lipota, / brez nje je u svili i zlatu sirota“ (SR, 67). Stara djevojka (*stara lađa* /SR, 66/) upravo svilom, zlatom i kozmetičkim trikovima želi prikriti ružnoću, ali u tome ova *kukavica tužna* ne uspijeva: „A ona mi gruba lica i sva ružna / hoće bit još ljuba, kukavica tužna!“ (SR, 67).

²⁸ Na primjer, kada Rožalija nabraja tko će sve doći u njezin dom kada stigne njezina *knjiga*, onda spominje i dva kumova sina: „Doće dva kumića, koji krila dižu / kano dva orlića i svog otca stižu“ (SR, 60).

²⁹ Kada se, na primjer, opisuje naočiti mladić kojemu se sviđa Rožalija, onda se za njega kaže: „stasa je visoka, tila puna snage, / sokolova oka, čudi svima drage“ (SR, 66) i dodaje se da je „miran kao ovca“ (SR, 66).

– postupkom antropomorfizma (*lude, svrački, zebe* – rugaju se³⁰, *gavran* – hrani gladne ljude³¹);

– aktualizacijom određenoga semantema iz semantičkoga polja određenoga zooleksema (*grlica* – krhkost³², *orao* – brzina³³, *paun* – gizdavost³⁴, *gavran* – ružnoća³⁵, *golub* – bjelina).

Brojnost ptica u *Svetoj Rožaliji* Peić tumači modom ptica koja je vladala u 18. stoljeću (Peić, 1972: 77), ali i kao potvrdu Kanižličeva rokoka koji nije svojstven prethodnim trima analiziranim hrvatskim poemama.

³⁰ Ptica *luda* ruga se zajedno s nekim drugim pticama sovi („Što da i na tebe, knjigo, tko navali: / lude, svrački, zebe i kljuni ostali –“ /SR, 47/), koja predstavlja Rožalijinu knjigu, i kaže da svaka gora nije *Parnaš gora* i da svaka vila koja retke slaže nije nužno bila na *Parnašu*. Uzići na *Parnaš* i piti onu mudru vodu nije svakome dato, za to se treba pomučiti i oznojiti o čemu brine Febo. Za vilu Rožalijine knjige se kaže da nije pila vode s toga izvora i da je povrh svega krivonoga i hroma: „znoj jest mudra voda, koju tvoje, vilo / krivonoga hoda, pero nije pilo. / Lino pero ove nije pilo vode, / zato knjige nove redki hromi hode“ (SR, 48–49). Kakva je ptica *luda* nisam uspjela pronaći podatak, ali se iz poeme može zaključiti da je riječ o ptici.

³¹ U opisu desnoga puta nalaze se brojni putnici, a među njima i pustinjaci, starci Antun i Pavao, kojima doleti gavran kako bi nahranio gladne: „Sidnu starci sveti kod vodice ladne, / i gavran doleti, da nahrani gladne“ (SR, 126).

³² Na primjer, nakon što je na kraju Ljubav zapovjedila Rožaliji da se premjesti u drugu goru odakle vidi svoj rodni dom, Rožalija se i dalje mora boriti s napastima, pa i s vlastitim mislima koje će je klati kao jastrebi grlicu: „Udrit će misli, kao kad na polju / grlicu su stisli jastrebi, da kolju“ (SR, 143).

³³ Na primjer, Rožalija opisuje kako će njezini roditelji, rodbina i prijatelji reagirati kada shvate da je nema, da se promijenila, da je odrezala kosu. Svi će tražiti lijepu djevojku kratkih vlasi, svi će trčati naokolo, ali bez Božje pomoći neće je naći, jer: „Ali i puž lasno orlu, kad Bog vodi, / hoće uteć, kasno ako premda hodi“ (SR, 63–64).

³⁴ Na primjer, Rožaliju napastuje Ispraznost za koju se kaže da je čudna slavna vila (SR, 138), slična je božici, prekrivena zlatom i dragim kamenjem, ima krunu od zlata i biserja, njezina su kola od čistoga zlata, a vuku je gizdavi paunovi (SR, 139).

³⁵ Na primjer, na desnome putu Rožalija susreće divu Milost koja grješnike poziva na vratak pokore s kojega kada se napiju bivaju pročišćeni od grijeha, a to se slikovito predočuje s ružnom pticom gavranom (grječna duša) koja kada se okupa u vrutku, kada se očisti od grijeha, postaje golub bjelji od snijega (SR, 116).

Istraživanje je, dakle, pokazalo da se uz zvijer i zmiju u hrvatskim religioznim baroknim poemama vezuju negativne metaforičke ili nemetaforičke konotacije, dok se uz pticu češće vezuju one pozitivne. Hrvatskim je piscima ptica bila zanimljiva zbog svojega glasanja, posebice pticoljupcu Kanižliću, zatim zbog oštroidnosti koja se pripisuje nekim pticama (npr. orlu³⁶), načina kretanja (letenje) i rjeđe zbog boje (bijela i crna³⁷).

*

U sva četiri analizirana barokna plaća pojavljuje se i *crv* konotirajući najčešće: sićušnost, fizičko propadanje³⁸, smrad, ružnoću. Tako je, na primjer, u Gundulićevim *Suzama* crv sastavnica razvedene metafore kojom se želi reći da je Božje milosrđe veće od svakoga grijeha, pa tako i *ljekar* želi samo izliječiti ranu, pri čemu ga ne smućuje nečisti crv koji je ranu i načinio (SSR, 40), a pokajani razmetni sin nakon što je spoznao grijeh, pita se tko je i konstatira da nije čovjek, nego običan crv izvrnut ruglu³⁹. Bunićeva preobraćena Mandalijena antitetički doživljava svoju smradnu sićušnost i svemoć Njegove desnice pa sebe uspoređuje s crvom (MP, 210). I Đurđevićeva je Mandalijena apostrofirana kao ružni crv zbog njezine grješnosti i sićušnosti naspram Božje veličine (UMP, 482). Njezina ljepota neće biti vječna i neće izbjeći ni prolaznost, ni smrt, ni crve. Ponavlja se ono srednjovjekovno *tuženje duše i tijela* u kojemu duša opominje tijelo da je prolazno i da će ga nakon smrti uništiti i razgraditi crvi, da će mu crvi biti jedino društvo i da će ga crvi ponovo pretvoriti u prah. Primarno značenje potvrđuje i Kanižlićeva poema, ali na jedan drugačiji način, jer crv nije opisan primarno kao onaj tko razgrađuje materiju, nego kao onaj tko je jedna od sastavnica prirode. Na primjer, žuna je opisana kao ptica koja ima ružno dugačak jezik i kljun kojim kljuca crva iz drveta (SR,

³⁶ Kao glavne se značajke orla obično navode: „(...) let kao visinsko jedrenje, oštrook lovac, okrutan grabežljivac, a ima i vrlo gipko i snažno tijelo, dok je možda još najzamjetljivija njegova glava prekrasnih oštih očiju te gotovo carskog kljuna, zbog čega ga i zovu *kraljem svih ptica*“ (Ladan, 2006: 241). Piscima hrvatskih baroknih poema bio je zanimljiv u prvom redu zbog oštine vida.

³⁷ Rožaliju u špilji uznemirava napast paklena koja je opisana kao ptica koja leti ispred njezinih vrata, kljuca je kljunom, ima crna krila, a iz krila se širi ružan dim (SR, 132).

³⁸ U snovima se crvi tumače „(...) kao slike *nepoželjnih uljeza* koji su došli oduzeti ili nagristi kakvu dragocjenu ljubav (...) ili najaviti materijalnu propast (...)“ (Chevalier – Gheerblant, 2007: 90).

³⁹ Razmetni se sin pita:

Tko sam? čovjek? Ah jaoh? kako?

Nijesam, nijesam neg crv jedan

Kroz življenje moje opako

Splesan i odsvud za rug gledan;

(SSR, 72)

48), a kupanje *slavička* Rožalija opisuje tako da kaže da je u jednom trenutku *slavićak* zastao kao da je vidio *crva* koji plazi po brijegu (SR, 90).

U Kanižlićevoj *Rožaliji* sličnost ljudska naspram Božjega milosrđa još je više naglašena i deminutivnim oblikom *crvak* (SR, 94) i ujedno se jedino u njoj crv pojavljuje i u ne izrazito negativnome metaforičkome značenju⁴⁰.

Istraživanje je, dakle, pokazalo da se u hrvatskim baroknim poemama crv pojavljuje češće u primarnome značenju naglašenih negativnih konotacija (uz izuzetak denotativna značenja u *Svetoj Rožaliji* u kojoj je i crv živo biće koje jednostavno živi u prirodi).

*

Dok su se uz zooleksem crv vezivale, uglavnom, negativne konotacije, uz *ovcu* se u hrvatskim baroknim plačevima vezuju pozitivne. Naglašava to i deminutivni oblik *ovčica* uz koji se aktualiziraju semantemi: nevinosti, navičnosti, izgubljenosti, mirnoće. Tako, na primjer, Bunićeva Mandalijena sebe grješnicu doživljava kao izgubljenu ovčicu iz Njegova stada (MP, 210). U Đurđevićvoj *Mandalijeni* majka je izgubila Sina, a Mandalijena tugu Majke Božje pred razapetim Sinom uspoređuje s „mati ovčica“ iz čijeg stada On izdiše poput prikšana jaganjčića. Deminutivni oblici još više naglašavaju strahotu opisanoga prizora:

Kô jagančić prikšan kada
s plačniem glasom krotko izdiše,
mati ovčica hrli iz stada,

kud je ljubav svo'a nadiše,
zove, obtječe, a zaludu,
izdahnuću svo'u razbludu. (UMP, 554–555)

U Kanižlićevoj poemi Rožalija je ovca koju čuva pastir (Isus) od vuka: „On je pastir: virna tebe ovcu ruka / čuva od nevirna paklenoga vuka“ (SR, 86), a diva Milost pokušava grješnu dušu (*stranputnu dušicu*, SR, 115) – „ovcu dragu“ – vratiti na pravi put (SR, 114). Semantem mirnoće Kanižlić ne vezuje primarno uz grješnika, već i uz mladića-ženika: kada se u *Svetoj Rožaliji* opisuje naočit mladić kojemu se sviđa Rožalija, onda se za njega kaže: „stasa je visoka, tila puna snage, / sokolova oka, čudi svima drage“ (SR, 66) i dodaje se da je „miran kao ovca“ (SR, 66).

⁴⁰ Rožalija sebe vidi nakon što je spoznala Boga i svoje grijehe na drugačiji način – uspoređuje se s pticom fenice koja je, kada ju je stigla starost, molila sunce da je spali; sunčani oganj je spalio stari život i pretvorio ga u pepeo, pepeo se preobratio u crva, a crv u novu mladu pticu (SR, 81).

„Gledajući je antropomorfno, veliki poznavatelj životinja Alfred Brehm piše kako je ovca ‘mirna, strpljiva, blaga, glupa, ropska, bezvoljna, bojažljiva, ukratko izvanredno dosadna životinja’ (...)“ (Ladan, 2006: 17) – parafrizira Tomislav Ladan mišljenje Alfreda Brehma i ne slaže se u cijelosti s njim. Hrvatske barokne poeme potvrđuju većinu navedenih semantema (uz izuzeće semantema „dosadna životinja“) koji se pojavljuju u sekundarnome značenju pozitivnih konotacija.

*

U analiziranim se hrvatskim baroknim poemama pojavljuje i – *lav*, inozemna životinja i velika zvijer iz porodice mačaka, kako piše Tomislav Ladan (Ladan, 2006: 83). „Općenito lav je znamen snage, veličanstva, srčanosti i hrabrosti“ (MG, 1985: 373). *Kralj životinja* je moćan, snažan, ali i pretjerano samouvjeren: „Dakle, može biti isto toliko veličanstven koliko i nepodnošljiv: između ta dva pola mijenjaju se njegova brojna simbolička značenja“ (Chevalier – Gheerbrant, 2007: 370). S vremenom se počeo vezivati s uskršnućem i postao simbol Krista koji je gospodar života⁴¹, on je i simbol Markova evanđelja „(...) jer to Evanđelje potanko opisuje Kristovo uskršnuće i s velikim zanosom proglašava Kristovo kraljevsko dostojanstvo“ (MG, 1985: 373), a u srednjovjekovnom je vjerovanju i simbol budnosti, jer on, navodno, spava otvorenih očiju⁴². Rjeđe se prikazuje kao simbol Kneza tame zbog svoje uznositosti i okrutnosti⁴³. „U likovnim umjetnostima različitih naroda i kultura lav je jedan od najčešćih simboličnih likova u funkciji čuvara i branitelja, od mikenskih *Lavljih vrata* i asirskih palača do srednjovjekovnih crkvenih portala (cijela figura ili samo glava)“ (<https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=35634>).

U hrvatskim se baroknim poemama iz semantičkoga polja leksema lav najčešće aktualiziraju semantemi: snaga, ubojitost, prijetnja, bijes. Zoomorfna se obilježja odnose i na muškarca i na ženu. Muška snaga i junaštvo vezuju se

⁴¹ „Legendarno prirodoslovlje tvrdilo je da se mladi lavići rađaju mrtvi, ali oživljuju nakon tri dana, pošto ih mužjak zagrije svojim dahom“ (MG, 1985: 373).

⁴² „Priča kaže da lav spava otvorenih očiju, bježi pred lovcima skrivajući repom trag, ali kad vidi da nema izlaza, hrabro stupa u borbu pokazujući svoju snagu“ (Gabrić-Bagarić, 2012: 365).

⁴³ „Glasovit, dakle, po hrabrosti, snazi i okrutnosti, *lav* je utjelovljenje *vrhovne ovlasti, sunca i svjetlosti*. Njegovim se imenom nazivaju i Budha i Krist. Kao takav on je stalni simbol kraljevskog prijestolja: sve od biblijskih vladara, preko srednjovjekovne crkvene vlasti pa do poznih europskih kraljevstava. Posve je naravno on i simbol evanđelista sv. Marka. Ali u mistici poznijeg kršćanstva *lav* (koji jest hrabar, ali je i okrutan, krvoločan) istodobno biva simbolom Krista i Antikrista“ (Ladan, 2006: 86).

uz lava (i medvjeda)⁴⁴, a ženska prijetvornost i bijes uz lavicu (a ponekad i uz lava). Tako, na primjer, Rožalija u nabrajanju rodbine koja će doći u paleram-ski dom kada se pročuje vijest da je stigla njezina *knjiga*, spominje i ujaka i njegova tri sina koje naziva lavovima zbog njihove snage:

„Doće, ako zdrava i još jesu doma,
tri sina, tri lava i tri bojna groma.“ (SR, 59)

Prijetvornu ženu Gundulićev razmetni sin naziva *nekreptom ženom* koja „zmiju grije, lava blazni“ (SSR, 50; *blazniti* – milovati, ugađati), a Bu-nićeva Mandalijena poput bijesne lavice lovi svoj plijen (MP, 191). U Đurđevićim se *Uzdisanjima* najprije opisuje čovjek koji svjesno čini grijeh (*grli lava*) i tako postaje samoubojica („Ubojica je sebe istoga / tko strašnoga lava grli;“ /UMP, 493/), a zatim se lav pojavljuje i u opisu Mandalijenina boravka u samotnoj spilji. Njezinu samoću i strah povećavaju ne samo životinje, nego i njezine misli od kojih želi pobjeći. To ipak nije moguće, jer kako srna u plani-ni bježeći od lovca naiđe na lava, i obrnuto, bježeći od lava naiđe na lovca, tako i Mandalijena bježeći od jedne misli nailazi na drugu:

tako i srna po planini
po sve strane zatečena
za uteć lovce – lava kleta,
za uteć lava – lovce sreća. (UMP, 514)

U hrvatskim se baroknim poemama lav vrlo rijetko pojavljuje u primarnome značenju. Tek će Đurđević napisati da se u svijetu događa sve po Božjoj volji pa se tako po njegovoj volji i lav nalazi u gori⁴⁵, a slično se može pročitati i kod Kanižlića⁴⁶. Lav je divlja krvoločna životinja koju Slaveni nisu poznavali,

⁴⁴ Gundulićev razmetni sin u *Plaču drugom – Spoznanje* promišlja prolaznost ovoga svijeta i kaže:

Gdi junaci koji snagom
lave rvaše i medvjede?
Gdi razumni s riječi blagom
ki daždijahu med s besjede
gospodeći srca umrla?
Smrt u pepeo sve je strla! (SSR, 59–60)

U opisu slavne prošlosti u *Svetoj Rožaliji* piše da je tašta, prolazna i na sramotu potomaka iako stari „lavi bijahu u boju“ (SR, 57). Nasuprot slavne prošlosti i slavnih lavova koji su sudjelovali u boju Rožalija je srna: „Svitlost ona slavna, budući ti srna, / tebe čini tavna i obraza crna“ (SR, 57).

⁴⁵ U Đurđevićim *Uzdasicima Mandalijene pokornice* piše:

S tebe mači bojni sieku,
sila, izdajstvo, plienstvo mori;
s tebe skrovna smrt je u lieku,
zmija u cvietju, lav u gori; (UMP, 477).

⁴⁶ U Kanižličevoj poemi Ljubićak napastuje Rožaliju i želi je uvjeriti da te puste gore nisu za njezinu ljepotu, nego za ljute lavove: „Nisu gore za te, neg za ljute lave;“ (SR, 134).

„(...) ali duga nasljedovana tradicija antike pretvorila ga je u razumljiv pojam zvijeri pred kojom se strepi“ (Zaradija-Kiš, 2007: 35) U baroknim poemama krvoločna snaga lava dolazi do izražaja i onda kada za Mandalijenu grješnicu Đurđević piše da svoje bezvrijedno tijelo može ili satrti u prah ili predati „gvozdu, hridju, lavu i zmaju“ (UMP, 534).

Lav se u renesansnoj umjetnosti pojavljivao u različitim značenjima, što je ovisilo o okolnostima. Ova divlja životinja stranoga podneblja (Visković, 1996: 25) našla je svoje mjesto i u hrvatskim baroknim poemama. Postupkom zoomorfizma pisci su ovim zoonimom češće opisivali grješna čovjeka, vezujući uz njega više tamnu simboliku (pripisujući grijehu okrutnost i krvoločnost), a manje onu sjajnu i solarnu simboliku.

3.

Istraživanje životinjskoga svijeta u hrvatskim baroknim poemama pokazalo je da se u njima pojavljuje oko sedamdeset vrsta. Ne može se govoriti o ujednačenosti bestijarija, kako u odnosu na životinjske vrste, tako ni u odnosu na broj potvrda. Dužina poeme nije utjecala na broj životinjskih vrsta u djelu – najkraća poema ima najmanji broj životinja, ali najduža poema nema i najveći broj životinja, što potvrđuju, na primjer, Bunićeva i Đurđevićeva *Mandalijena* (v. Tablicu 2):

Tablica 2. Hrvatske religiozne poeme (broj stihova – broj životinja)

Table 2. Croatian religious poems (number of verses – number of animals)

I. Gundulić, <i>Suzesina razmetnoga</i>	I. Bunić Vučić, <i>Mandalijena pokornica</i>	I. Đurđević, <i>Uzdasi Mandalijene pokornice</i>	A. Kanižlić, <i>Sveta Rožalija</i>
1332 stiha	1132 stiha	4038 stihova	3704 stiha
22 životinje	10 životinja	21 životinja	61 životinja

Najveća se sličnost bestijarija ostvaruje između onoga realiziranoga u *Suzama sina razmetnoga* i u *Uzdasi Mandalijene pokornice*, jer se pored već izdvojenih šest zajedničkih zooleksema (*zvijer, zmija, ptica, crv, ovca, lav*) tomu treba pribrojati još pet (*zmaj, neman, konj, medvjed, pčela*).

U odnosu na izdvojene zoolekseme može se reći da hrvatske barokiste, uglavnom, ne zanima njihovo primarno značenje, odnosno ne zanima ih životinja kao životinja. Ne dolazi toliko do izražaja njihova naklonost prema prirodoime, jer se životinje pojavljuju kao figurativne podudarnosti nekih moralnih ili teoloških poimanja. Životinja se ovdje ne pojavljuje kao samostalna

tema nego se uz nju vezuju određena simboličko-alegorijska značenja. Ona je baroknim piscima potrebna da bi se na deskriptivno ozbiljan način govorilo vrlo često animalnim usporedbama, metaforama, hiperbolama, personifikacijama o čovjeku-grješniku/grješnici, odnosno da bi se postupkom zoomorfnosti što zornije prikazao grijeh i grješnik.

Ovdje je uklopljenost *carstva Animaliae* (Visković, 1996: 23) u funkciji žanra, kao što je to i u slučaju nekih drugih žanrova. Tako se, na primjer, u hrvatskoj renesansnoj pastoralno-idiličnoj drami životinja češće pojavljuje u svojem primarnom značenju i to tako da na različite načine iz realnih sastavnica životinjskoga svijeta gradi pastoralno-idiličan svijet ili tako da dolazi do inoviranja žanra prodorom realnoga svijeta životinja u fikcionalni, i obrnuto. U jednom drugom renesansnom žanru – komediji – hrvatski književni tekstovi potvrđuju drugačiju strukturu *carstva Animalia*, a životinja se češće pojavljuje tako da dolazi do aktualizacije nekog periferijskog značenja iz njezinog semantičkog polja, a često je i sastavnica psovki i u funkciji komičnoga prikazivanja likova (v. Šundalić, 2003).

Prema strukturiranosti životinjskoga svijeta hrvatskih baroknih poema proizlazi da se jednim dijelom naslanjaju na hrvatsku renesansnu pastoralno-idiličnu dramu u kojoj se, također, kao prvopozicionirana životinja često pojavljuje pored vile i zvijer (a slijede: stado, vuk, pas, slavic, ptica, zmijsa, jelina, ovca, košuta, lav⁴⁷), a mogu se pronaći i poneki pastoralni omiljeni deminutivni oblici (ovčica, jaganjčić u *Suzama* i u Bunićevoj i Đurđevićvoj *Mandalijeni*, odnosno: ptičica, ptićak, ptić, slavić, slavićak, drozdović, jelinak, konjic, kosović, orlić u *Svetoj Rožaliji*). Deminutivima se naglašava Isusova žrtva na križu (Đurđevićeva Mandalijena, na primjer, razapetoga Sina Božjega, kojega traži tužna Majka, uspoređuje s prikranim jaganjčićem /UMP, 554/), odnosno grješnost ljudska (Bunićeva Mandalijena, na primjer, sebe opisuje i kao ustrijeljenu zvijer koja je ulovljena u vlastite mreže, i kao zlog vepra koji je uništio lijepo zasađeni duhovni vinograd, i kao izgublenu ovčicu iz Njegovoga stada /MP, 204/).

U odnosu na navedeno kao nešto drugačija se izdvojila *Sveta Rožalija* i to najprije svojim najmanje trostruko većim brojem životinja u odnosu na druge poeme. Ukomponiranost životinjskih vrsta u njezina je četiri dijela različita – najbrojnije su u prva dva dijela koja se ponekad tumače „(...) kao rokokooovski (M. Peić, D. Jelčić, a dijelom i P. Pavličić), ali ponekad se upravo u tim dijelovima nalaze elementi baroka (Z. Kravar), jer su podložniji stilizaciji

⁴⁷ Za usporedbu ovdje se može navesti struktura životinjskoga svijeta u hrvatskoj renesansnoj komediji koja je drugačija. Na prvome je mjestu bestija, a prema čestotnosti pojavljivanja slijede životinje: pas, magarac (koji se potvrđuje sljedećim oblicima: magarica, osle, oslica, pulenje, tovar, ugota), svinja, kapun, konj, uš.

zasnovanoj na upotrebi tropa i figura“ (Šundalić, 1990: 616). Ako je rokoko umjetnost vanjskoga oka, ako se svijet spoznaje putem osjetila sluha i vida (M. Peić), onda bogat životinjski svijet, a posebice ptice u prva dva dijela *Svete Rožalije* potvrđuju rokoko bestijarij. Drugačijost Kanižlićeve poeme nalazi se i u činjenici da se u njoj vrlo često pojavljuje i jedno fantastično biće – vila – koju ne potvrđuju i preostale tri hrvatske barokne poeme. Vila je vrlo često prvopozicionirano fantastično biće u hrvatskim pastoralno-idiličnim dramama čije se književno nasljeđe jednim dijelom može prepoznati i u baroknim poemama, pa i na inovativan način. Tako, na primjer, u *Svetoj Rožaliji* vila neće biti samo savršenstvo tjelesne i duhovne ljepote, nego će ona biti i krivonoga i hroma hoda⁴⁸ (Kanižlić, 1940: 48–49), bit će slična Đurđevićevoj *Grdoj vili* (Ġorġi, 1918: 33).

Istraživanje životinjskoga svijeta u hrvatskim baroknim poemama nije dovelo do detektiranja izrazitijeg zajedničkog baroknog bestijarija. U odnosu na sedamdesetak životinjskih vrsta (koliko ih zajedno potvrđuju četiri analizirane poeme) tek se četiri pojavljuju u sve četiri poeme (zvijer, ovca, crv, lav), odnosno njih šest (zvijer, ovca, crv, lav, zmija, ptica) u trima poemama (bez Bunićeve *Mandalijene*). U svijetu faune barokne poeme češće su životinje koje hodaju, rjeđe one koje lete (s izuzetkom *Svete Rožalije*) i još rjeđe one koje gmižu i plivaju⁴⁹. Njihov konkretan aspekt nosi određeno simboličko značenje vezano uz grijeh i pokajanje.

Izvori i literatura

- Bunić Vučić, Dž. (1971). *Mandalijena pokornica*, u: Dživo Bunić Vučić, *Djela*. Priredio Milan Ratković, Stari pisci hrvatski, knjiga 35. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Ġorġi, I. (Đorđić, I.). (1918). *Uzdasi Mandalijene pokornice*, u: *Djela Inacija Ġorġi (Ignata Đorđića). Pjesni razlike i Uzdasi Mandalijene pokornice*. Knjiga 1, priredio Milan Rešetar, Stari pisci hrvatski, knjiga 24. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

⁴⁸ Krivonoga vila je alegorija nevješta pisca, odnosno kritičara koji u Rožalijinoj *knjizi* (pisnu) vidi hromi hod, odnosno nedotjerani tekst kojemu se svašta prigovara, a Rožalija savjetuje *knjigu* da se ne svađa s kritičarima i da šuti.

⁴⁹ O navedenoj klasifikaciji Jadranka Brnčić piše: „Klasifikacija životinja, više empirijska nego logična, kakvu donose biblijski tekstovi, uglavnom se svodi na četiri kategorije (Post 1, 20–25) s obzirom na četiri načina kretanja: neke hodaju, druge lete, mnoge plivaju, a poneke gmižu“ (Brnčić, 2007: 55).

- Gundulić, I. (1964). *Suze sina razmetnoga. Dubravka. Ferdinandu Drugomu od Toskane*. Priredio Jakša Ravlić, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 12. Zagreb: Matica hrvatska – Zora.
- Kanižlić, A. (1940). *Sveta Rožalija panormitanska divica*. Stari pisci hrvatski, knj. XXVI, priredio za štampu i uvod napisao Tomo Matić. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

- Alexander, D. & P. (ur.). (1989). *Biblijski priručnik. Mala enciklopedija*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost – Grafički zavod Hrvatske.
- Anić, V. et al. (2002). *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi liber.
- Brnčić, J. (2007). „Životinje u Bibliji i biblijskoj duhovnosti“, u: Marjanić, S. & Zaradija-Kiš, A. (ur.). *Kulturni bestijarij*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku – Hrvatska sveučilišna naklada.
- Chevalier, J. & Gheerbrant, A. (2007). *Rječnik simbola. Mitovi, snovi, običaji, oblici, likovi, boje, brojevi*. Peto, prerađeno i prošireno izdanje. Zagreb: Kulturno-informativni centar – Naklada Jesenski i Turk.
- Crvenka, M. (2013). *Životinje u Bibliji*. Zagreb: Teovizija.
- Fališevac, D. (1995). „Dživo Bunić Vučić“, u: Dživo Bunić Vučić, *Djela*. Prema kritičkom izdanju Milana Ratkovića priredila Dunja Fališevac, Stoljaća hrvatske književnosti. Zagreb: Matica hrvatska, str. 9–38.
- Gabrić-Bagarić, D. (2012). „*Fiore de virtù* i životinje“, u: Marjanić, S. & Zaradija-Kiš, A. (ur.), *Književna životinja. Kulturni bestijarij*, II. dio. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Biblioteka Etnografija – Institut za etnologiju i folkloristiku, str. 351–371.
- Grossel, M. G. (2012). „Ptice u Svetom pismu, u knjigama i u pjesmama: lik ptice u srednjovjekovnoj poetici“, u: Marjanić, S. & Zaradija-Kiš, A. (ur.), *Književna životinja. Kulturni bestijarij*, II. dio. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Biblioteka Etnografija – Institut za etnologiju i folkloristiku, str. 263–286.
- Jelčić, D. (1977). *Valis aurea. Eseji i portreti*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kravar, Z. (1980). *Barokni opis. Funkcija i struktura opisa u hrvatskom baroknom pjesništvu*. Zagreb: Sveučilišna naklada LIBER.
- Ladan, T. (2006). *Etymologicon. Tumač raznovrsnih pojmova*. Zagreb: MASMEDIA.
- Matanović, J. (1992). *Barok iz suvremenosti gledat (Primarna i sekundarna generička obilježja u Đorđićevim „Uzdasma Mandalijene pokornice“)*. Osijek: Revija izdavački centar Otvorenog sveučilišta Osijek.

- MG (Marijan Grgić) (1985). „Lav“, u: Badurina, A. (ur.), *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnoga kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber – Kršćanska sadašnjost.
- Pavličić, P. (1979). *Rasprave o hrvatskoj baroknoj književnosti*. Split: Čakavski sabor.
- Peić, M. (1972). „Barok i rokoko u djelu Antuna Kanižlića (1699–1777)“. Zagreb: Rad JAZU, knj. 365, str. 5–133.
- Prohaska, D. (1909). *Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti*. Zagreb: Rad JAZU, knj. 178, str. 115–224.
- Šundalić, Z. (1990). „Kanižlićeva „Sveta Rožalija“ kao varijanta hrvatskoga književnog baroka“. *Revija*, XXX, br. 6, str. 612–623.
- Šundalić, Z. (2003). „Životinja i hrvatska renesansna pastoralno-idilična drama“, u: Hećimović, B. (ur.), *Krležini dani u Osijeku 2002. – Žanrovi u hrvatskoj dramskoj književnosti i struke u hrvatskom kazalištu*. Zagreb – Osijek: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku – Filozofski fakultet Osijek, str. 18–49.
- Šundalić, Z. (2019). „Sličnosti i razlike među hrvatskim religioznim poemama“, u: *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi*, No. 8, 2019, str. 1–31.
- Šundalić, Z. (2020). „O životinjama u djelu Josipa Kozarca“, u: Liović, M. (ur.), *Dani Josipa Kozarca u Lipovljanima. Zbornik radova znanstveno-stručnoga skupa* (Lipovljani, 2013. –2019.). Osijek: Filozofski fakultet, str. 51–68.
- Tatarin, M. (1997). *Od svita odmetnici. Rasprave o nabožnim temama u Slavoniji u 18. stoljeću*. Split: Književni krug.
- Visković, N. (1996). *Životinja i čovjek. Prilog kulturnoj zoologiji*. Split: Književni krug.
- Visković, N. (1998). „Šest načina odnosa prema životinji“, u: Cambi, N. & Visković, N. (ur.), *Kulturna animalistika. Zbornik radova*. Split: Književni krug Split, str. 11–15.
- Zaradija-Kiš, A. (2007). „Dvostruka predodžba životinje u Jobovu bestijariju: zooleksičke zanimljivosti hrvatskoglagoljske Knjige o Jobu“, u: Marjanić, S. & Zaradija-Kiš, A. (ur.), *Kulturni bestijarij*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku – Hrvatska sveučilišna naklada.
- Z. K. (Zoran Kravar) (2000). „Gundulić, Ivan“, u: Fališevac, D. & Nemec, K. & Novaković, D. (ur.), *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb: Školska knjiga, str. 261–264.

Mrežni izvori

- „lav“ (2021), u: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=35634> > [28. 4. 2021].
- „ptice“ (2021), u: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50983> > [28. 4. 2021].
- „zmije“ (2021), u: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67343> > [23. 4. 2021].
- „zvijeri“ (2021), u: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67549> > [23. 4. 2021].

Zlata ŠUNDALIĆ

CROATIAN BAROQUE RELIGIOUS POEM AND FAUNA

In the 17th and 18th century four religious poems originated in Croatian literature (I. Gundulić, *Suze sina razmetnoga*; I. B. Vučić, *Mandalijena pokornica*; I. Đurđević, *Uzdasi Mandalijene pokornice*; A. Kanižlić, *Sveta Rožalija*). Similarities and differences have already been researched in present literature: on a conceptual level, regarding themes, structure, metrics, embedded secondary genre (prayer, sermon, confession). This work focuses on researching fauna in the previously mentioned poems. Three animal lexemes were especially analyzed (beast, snake, bird, worm, sheep, lion) with the conclusion that an animal does not appear as an independent theme but it has specific symbolic and allegorical meaning associated primarily with sin and repentance.

Key words: *Croatian literature; Baroque; poem; animal*